

Identification and Structural Analysis of the Key Driving Forces Affecting the Increase in Citizens' Social Isolation: A Foresight Approach (Case Study of Ardabil city)

Behnam Bagheri^{1✉} | Darioush Jahani²

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran, E: bagheribehnam@pnu.ac.ir
2. Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran . E: d.jahani60@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Keywords Urban factors, Social isolation, Micmac, Ardabil city. Article History: Received: 20 AU 2026 Received in revised form: 13 NO 2026 Accepted: 21 NO 2026 Available online: 22 NO 2026	With the spread of modernity and the process of individualism and social fragmentation, the level of social isolation has always been a sensitive issue for the qualitative assessment of the human environment, especially cities. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in nature and based on the future research method. The main goal of this research is to identify the main effective factors in the city of Ardabil in increasing social isolation. In this research, to identify the key variables effective in increasing social isolation, after studying upstream documents, the two-stage Delphi method and the use of MicMac software were used. The data analyzed included 33 variables as primary variables effective in social isolation. Using MicMac software, it was determined that 9 variables were identified as drivers of increasing social isolation. The variables of unbalanced distribution of urban services, unemployment and economic pressure were the 3 main variables with the highest impact. The results of the present study show that the pattern of formation and intensification of social isolation in the city of Ardabil can be observed in a multidimensional and structural framework; in such a way that a set of economic, spatial, managerial, and social factors affect the reduction of social interactions and the increase of urban isolation, causing inequality in citizens' access to social interaction opportunities, and this leads to a decrease in social presence and a decline in urban vitality in some neighborhoods.

Citation: : Bagheri, Behnam., & Jahani, Darioush. (2026). Identification and Structural Analysis of the Key Driving Forces Affecting the Increase in Citizens' Social Isolation: A Foresight Approach (Case Study of Ardabil city.. Journal of Geography, 23 (86), 1-22.

 <http://?>

© The Author (s). Publisher: Iranian Geographical Associati This is an open access article under the CC BY NC license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Extended Abstract

Introduction

However, with the introduction of new technologies in human life, many changes have occurred in the behavioral and action patterns of individuals, one of which is the emergence of the phenomenon of social isolation as a social problem. The residential context in cities is a social environment that encompasses the changes and development of cities in different times and places, which have undergone significant changes. Currently, due to its prominent role in life, it is of particular importance in the formation and stability of social relations. Urban isolation not only has negative effects on the mental and physical health of individuals and their satisfaction with life, but also poses a challenge for urban planners that will affect the social stability and general well-being of the urban fabric in the long term. Social isolation, as a lack of social connections in urban communities, can cause social disability, increase crime, and reduce the quality of life. Therefore, the purpose of this research is to identify key variables and urban factors affecting the creation of social isolation in the city of Ardabil. Numerous studies have been conducted regarding urban isolation, including Shaterian et al. (2017) who examined the identity crisis and social isolation in new cities and its relationship with satisfaction with the place of residence in Pardis city, and Mehri and Davudpour (2019) who studied the use of spatial arrangement theory in reducing socio-spatial isolation in urban neighborhoods.

Methodology

The required data and information were collected using the environmental scanning method to collect the desired dimensions and indicators in the field of urban isolation and the background of the subject, for which library resources and articles were used. Data collection in the variable identification stage was also carried out through a two-stage open questionnaire. In this study, the modified Delphi method was used in two rounds. In the first round, the primary variables were identified and refined based on library studies and expert opinions. In the second round, the experts examined the importance and effectiveness of the variables and selected the main variables. In the final stage, using the Mikmak software and entering the cross-matrix numbers into the software, the effective factors were evaluated and analyzed based on the calculations performed by the software and the output from it, and the key variables or key drivers were identified.

Results and Discussion

By examining the distribution and dispersion of variables and the dispersion of stable and unstable systems, it is clear that the distribution of variables in the present study is close to the distribution of stable systems. Accordingly, the research variables are distributed together in such a way that the urban factors affecting social isolation in Ardabil city are stable, and this indicates that the structure has the ability to maintain its coherence and performance over time and that it is not possible to collapse and disappear. And the effects of internal and external forces entering this sector act in such a way that the disturbances introduced into the system are eliminated over time and the system returns to its previous state of equilibrium. The most important urban factors affecting social isolation in Ardabil city are, in order of priority, unbalanced distribution of urban services, unemployment and unstable employment, economic pressure of households, neighborhood demographic heterogeneity, investment in public spaces, unbalanced distribution of public spaces, urban strategy for social interaction, spatial justice in resource allocation, access to public transportation, access to public transportation, rate of leaving the place of residence, and pedestrian access to local services, which are considered among the influential factors in the research. Among the 33 factors examined in this research, 9 variables were selected as key drivers affecting the increase in social isolation in Ardabil city. These variables have two common features. First, they have high impact that has an effect on other variables, and second, both are repeated in the table of direct and indirect impact.

Conclusion

Urban planning in Ardabil should move away from a purely physical approach and move towards socio-spatial and future-oriented approaches; an approach in which urban spaces are considered not only as physical elements but also as a platform for the formation of social relations. Overall, the results of this study emphasize that reducing social isolation in Ardabil requires an integrated view of economic, spatial, managerial and social variables, and only through coordination between urban development policies, fair distribution of services, strengthening the social capital of neighborhoods and increasing the quality of public spaces can the basis for the formation of a dynamic, participatory and sustainable urban environment be provided; an issue that, given the trends in urban development and the increasing importance of the quality of urban life, has become more necessary than ever before and can be considered as one of the main axes of future urban planning.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The share of the first and second author is 80% and the share of the third and seventh author is 20%.

Conflict of Interest

Author declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

References

- 1) Aliabadi, Z. & Mohammadi, M. (2018). Analysis of spatial isolation of urban textures and simulation of pedestrian movement patterns using the spatial layout method (case study: Zanjan city). *Geographical Space*, 18(64), 99-120. [persian]
- 2) Arcade, J., Godet, M., Meunier, F. & Roubelat, F. (1999). Structural analysis with the MICMAC method & Actor's strategy with MACTOR method. *Futures Research Methodology*, American Council for the United Nations University: The Millennium Project, 1-69.
- 3) Bagheri, B. & Kananpour, A. (2023). Evaluation and quantitative analysis of urban land use from the prospective of spatial justice using RN model and spatial statistics techniques (Case study: Ardebil city). *Geography*, 21(78), 75-92. [persian] [/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.78.5.0](https://doi.org/10.1001.1.27833739.1402.21.78.5.0)
- 4) Bower, M., Kent, J., Patulny, R., Green, O., McGrath, L., Teesson, L., Jamalishahni, T., Sandison, H. & Rugel, E. (2023). The impact of the built environment on loneliness: A systematic review and narrative synthesis. *Health & place*, 79, 102962. [10.1016/j.healthplace.2022.102962](https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102962)
- 5) Dehghani, H., Ghasemi, V., Abbasi, K. & jalali, Z. (2024). A Sociological Study of the Relationship between Urban Fabric Quality Indicators and Women's Social Isolation. *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 13(1), 55-75. [persian] [10.22034/jeds.2024.60504.1794](https://doi.org/10.22034/jeds.2024.60504.1794)
- 6) Epting, S. (2021). Vulnerable groups, virtual cities, and social isolation. *Technology in Society*, 67, 101711. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101711>
- 7) Fathi, S. (2012). "The Analysis of Social Relations in Sustainable Urban Space." *Journal of Iranian Social Development Studies*, 4 (4), 47-64. [persian]
- 8) Fischer, C. S. (1972). "Urbanism as a Way of Life": A Review and an Agenda: A Review and an Agenda. *Sociological Methods & Research*, 1(2), 187-242. <https://doi.org/10.1177/004912417200100203>
- 9) Ghasemi, K., & Molaei Qelichi, M. (2025). Identification and Analysis of Drivers Affecting Urban Isolation with a Structural Analysis Approach. *Sustainable city*, 7(4), 17-40. [persian]
- 10) Ghahremani, M. A. & Amini, E. (2022). Investigating the Role of Religious Centers in Reducing the Social Isolation of Urban Neighborhoods with a Social Capital Approach, a Case Study: (Tajrish Neighborhood and Shah Abdolazim Neighborhood of Tehran). *Journal of Geography and Environmental Studies*, 11(43), 74-92. [persian] [20.1001.1.20087845.1401.11.43.5.6](https://doi.org/10.1001.1.20087845.1401.11.43.5.6)
- 11) Ghorbani, A., Ounagh, N. & Salehi, A. (2022). Sociological analysis of socio-cultural factors affecting social isolation: Case study of Bagh-e Bahadoran city. *Journal of Iranian Cultural Research*, 15(2), 157-187. [persian] [10.22035/jicr.2022.2873.3230](https://doi.org/10.22035/jicr.2022.2873.3230)
- 12) Hosseini, A., & Saberi, A. (2023). The key drivers affecting the quality of life in raw cities (case study: Masiri city). *Geography*, 21(77), 111-134. [persian] [http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.77.7.0](https://doi.org/10.1001.1.27833739.1402.21.77.7.0)
- 13) Hsueh, Y.-C., Batchelor, R., Liebmann, M., Dhanani, A., Vaughan, L., Fett, A.-K., Mann, F. & Pitman, A. (2022). A Systematic Review of Studies Describing the Effectiveness, Acceptability, and

- Potential Harms of Place-Based Interventions to Address Loneliness and Mental Health Problems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(8), 4766
<https://doi.org/10.3390/ijerph19084766>
- 14) Kalantari, A. & Hoseynizadeh Arani, S.S. (2017). A Study of Social and Psychological Factors Affecting Feeling Lonely (Case Study: Tehran Citizens). *Social Studies and Research in Iran*, 6(2), 257-283. [persian] [10.22059/jisr.2017.134118.280](https://doi.org/10.22059/jisr.2017.134118.280)
 - 15) Lotfollahian, H., GhafariGilandeh, A. & Yazdani, M. H. (2023). Determining effective strategies to improve the quality of urban life with a forward-looking approach (case study: Ardabil city). *Geography*, 21(76), 83-130. [persian] [dor/20.1001.1.27833739.1402.21.76.6.7](https://doi.org/10.27833739.1402.21.76.6.7)
 - 16) Matthews, T., Rasmussen, L. J. H., Ambler, A., Danese, A., Eugen-Olsen, J., Fancourt, D., Fisher, H. L., Iversen, K. K., Schultz, M., Sugden, K., Williams, B., Caspi, A. & Moffitt, T. E. (2024). Social isolation, loneliness, and inflammation: A multi-cohort investigation in early and midadulthood. *Brain, Behavior, and Immunity*, 115, 727–736. [10.1016/j.bbi.2023.11.022](https://doi.org/10.1016/j.bbi.2023.11.022)
 - 17) Mehri, F. & Davoudpour, Z. (2019). Application of Space Syntax Theory in Reduction of the Socio-spatial Segregation of Urban Neighborhoods. *Human Geography Research*, 51(2), 357-371. [persian] [10.22059/jhgr.2017.231624.1007440](https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.231624.1007440)
 - 18) Moghani Rahimi, K., Behzadfar, M. & Jalilisadrabad, S. (2022). Investigating the Factors Affecting Urban Stress in World Literature. *Urban Structure and Function Studies*, 9(32), 217-242. [persian] [10.22080/usfs.2022.23245.2240](https://doi.org/10.22080/usfs.2022.23245.2240)
 - 19) Mortazavi Hashtroodi, S.M. & Abolhasani, A. M. (1403) Investigating the effects of internet use on social isolation of youth in Qom in 2019. *Two specialized quarterly family journals in Ayanah Feqh*, 9(11), 29-63. [persian]
 - 20) Mouratidis, K. & Yiannakou, A. (2022). What makes cities livable? Determinants of neighborhood satisfaction and neighborhood happiness in different contexts. *Land use policy*, 112, 105855. [10.1016/j.landusepol.2021.105855](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105855)
 - 21) Movahed, M., Hamidzadeh, E. & Zare, K. (2024). Investigating the relationship between sociological factors and social isolation of the blind in Shiraz. *Sociology of Culture and Art*, 6(4), 1-13. [persian] [10.22034/scart.2024.140736.1466](https://doi.org/10.22034/scart.2024.140736.1466)
 - 22) Rezaei, M. & Asiyabani, Z. (2018). Evaluating the effectiveness of citizens' participation on the quality of life in urban affairs (case study: Niyriz city). *Geography*, 16(58), 141-156. [persian]
 - 23) Röhr, S., Wittmann, F., Engel, C., Enzenbach, C., Witte, A.V., Villringer, A., Löffler, M. & Riedel-Heller, S.G. (2022). Social factors and the prevalence of social isolation in a population-based adult cohort. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 57(10):1959-1968.
<https://doi.org/10.1007/s00127-021-02174-x>
 - 24) Samadi, A., Shahmari Ardjani, R., Poursheykhan, A., Hasanimehr, S.S. & Asghari, H. (2023). Identifying drivers influencing the reduction of damage and negative consequences of earthquakes with emphasis on crisis management approach (case study: Ardabil city). *Geography*, 21(78), 135-154. [persian] [http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.78.8.3](https://doi.org/10.27833739.1402.21.78.8.3)
 - 25) Shalchi, S. (2018). Social Isolation, Urban Development, and Socioeconomic Status in Tehran. *Social Sciences*, 25(81), 1-35. <https://doi.org/10.22054/qjss.2018.26171.1661>
 - 26) Shaterian, M., Sohrabzadeh, M., Emamalizadeh, H., & Hoseinizadeh, S. (2017). Identity crisis and social exclusion in the new cities and its relationship to the satisfaction of living in this cities. *Research and urban Planning*, 8(28), 111-134. [persian] [20.1001.1.22285229.1396.8.28.7.9](https://doi.org/10.22285229.1396.8.28.7.9)
 - 27) Sun, G., Du, Y. & Schwanen, T. (2026). Gendered impacts of public transport on social isolation and loneliness among older adults: Evidence from a natural experiment in Hong Kong, *Health & Place*, V (97), 103593. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103593>
 - 28) Taghvaei, M., Piralou, H. & Shafiei, M. (2023). Analysis of the most important indicators of effective management approaches in urban development (case study: Kangan Port). *Geography*, 21(79), 151-173. [persian]

- 29) Tahmasebizadeh, F., Toghyani, SH. & Mohammadi, M. (2022). Analysis and Interpretation of Factors Contributing to the Sense of Loneliness in the City of Isfahan. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 13(52), 68-93. [10.71740/ges.2024.1127985](https://doi.org/10.71740/ges.2024.1127985)
- 30) Tomida, K., Shimoda, T., Nakajima, C., Kawakami, A. & Shimada, H. (2023). Classification of social isolation and factors related to loneliness and life satisfaction among socially isolated individuals. *Geriatric Nursing*, 54, 163–170. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2023.09.011>
- 31) Varesi, H. R. & Aliakbari, A. (2025). Evaluation of urban residential quality components (case study of Shahid Keshvari town, Isfahan). *Geography*, 23(85), 21-39. [persian] [10.22034/jiga.2025.2053327.1379](https://doi.org/10.22034/jiga.2025.2053327.1379)
- 32) Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24. <http://www.jstor.org/stable/2768119>
- 33) Yousefvand, S., Mohseni, R. & Ghyasvand, A. (2022). Analyzing Gypsies' lived experience of social exclusion (Case study of Khoramabad city's Gypsies). *Sociology of Culture and Art*, 4(1), 125-146. [persian] <https://doi.org/10.34785/J016.2022.011>

شناسایی و تحلیل ساختاری پیشران‌های مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی شهروندان با رویکرد آینده پژوهی: مطالعه موردی شهر اردبیل

بهنام باقری^۱ , داریوش جهانی^۲

۱. استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول). E: bagheribehnam.pnu.ac.ir

۲. استادیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. E: d.jahani60@gmail.com

اطلاعات مقاله چکیده

واژگان کلیدی:

عوامل شهری،
انزوای اجتماعی،
آینده پژوهی،
شهر اردبیل.

با گسترش مدرنیته و فرایند فردگرایی و چندپارگی اجتماعی، میزان انزوای اجتماعی همواره یکی از موضوعات حساس برای ارزیابی کیفی محیط انسانی به‌خصوص شهرها بوده است. این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر روش آینده‌پژوهی می‌باشد. هدف اصلی این پژوهش نیز شناسایی عوامل مؤثر و اصلی شهر اردبیل در افزایش انزوای اجتماعی می‌باشد. در این تحقیق برای شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی، پس از مطالعه اسناد بالادستی، استفاده از روش دلفی دو مرحله‌ای و استفاده از نرم افزار میک مک بوده است. داده‌های مورد تحلیل شامل ۳۳ متغیر به‌عنوان متغیرهای اولیه مؤثر بر انزوای اجتماعی می‌باشد. با استفاده از نرم افزار میک مک مشخص گردید که ۹ متغیر به‌عنوان پیشران افزایش انزوای اجتماعی شناسایی گردید. متغیرهای پراکنش نامتوازن خدمات شهری، بیکاری و فشار اقتصادی ۳ متغیر اصلی با بالاترین تاثیر بوده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که الگوی شکل‌گیری و تشدید انزوای اجتماعی در شهر اردبیل در چارچوبی چندبعدی و ساختاری قابل مشاهده است؛ به‌گونه‌ای که مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، فضایی، مدیریتی و اجتماعی بر کاهش تعاملات اجتماعی و افزایش انزوای شهری اثر می‌گذارند و باعث شکل‌گیری نابرابری در دسترسی شهروندان به فرصت‌های تعامل اجتماعی شده و این موضوع در برخی محلات به کاهش حضور اجتماعی و افت سرزندگی شهری منجر می‌شود.

تاریخ دریافت

۱۴۰۴/۰۵/۲۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۸/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۸/۳۰

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۰۹/۰۱

استناد: باقری، بهنام؛ و جهانی، داریوش؛ (۱۴۰۵). شناسایی و تحلیل ساختاری پیشرانهای مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی شهروندان با رویکرد آینده پژوهی: مطالعه موردی شهر اردبیل. جغرافیا (۸۶) ۲۳، ۲۲-۱.

 <http://doi.org/10.22161/jgr.14040901>

مقدمه و پیشینه

امروزه کیفیت زندگی شهری یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم برنامه‌ریزی شده است (وارثی و علی اکبری، ۱۴۰۴: ۲۱) و شهر و شهرنشینی نیز خود یکی از مهم‌ترین شاخص‌های رفاه و توسعه اجتماعی محسوب می‌شود (لطف‌اللهیان، ۱۴۰۲: ۱۰۸). شهر پدیده‌ای پویا و پیچیده است که به صورت سیستمی عمل می‌کند (تقوایی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۵۲). حس نیاز به صمیمیت و دوستی و ارتباط میان افراد از همان دوران تولد تا پایان عمر وجود دارد و این نیاز برای همه انسان‌ها اهمیت دارد، زیرا انسان‌ها با نیاز به برقراری ارتباط با دیگران به دنیا می‌آیند (موحد و همکاران، ۱۴۰۳: ۴). با این حال همزمان با ورود فناوری‌های نوین در زندگی بشر تغییرات زیادی در الگوهای رفتاری و کنشی افراد به وجود آمده است که یکی از این تغییرات، شکل‌گیری پدیده انزوای اجتماعی به عنوان یک معضل اجتماعی است (اسمی جوشقانی، ۱۴۰۱: ۳۸). این پدیده از چالش‌های مهمی است که بر کیفیت زندگی تاثیر عمیق و چندلایه دارد (Matthews et al, 2024: 728). در حالی که ارتباطات اجتماعی موثر می‌توانند تاثیر مثبت بر کیفیت زندگی، سلامت جسمانی و روانی و رفاه کلی افراد داشته باشند (Tomida et al, 2023: 165). انزوای شهری می‌تواند از دو منظر بروز کند: ۱) جدایی فیزیکی و اجتماعی افراد از جامعه و کاهش ارتباطات بین آن‌ها و ۲) محدودیت در تعاملات بین گروه‌های اجتماعی مختلف که به ایجاد شکاف‌های اجتماعی و کاهش همبستگی شهری می‌انجامد. این عوامل، در صورت عدم پاسخگویی به نیازهای اجتماعی شهروندان، منجر به احساس نارضایتی، بی‌هویتی و حتی مهاجرت از شهرها می‌شود (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۸). با گسترش مدرنیته و فرایند فردگرایی و چندپارگی اجتماعی، میزان انزوای اجتماعی همواره یکی از موضوعات حساس برای ارزیابی کیفی محیط انسانی به خصوص شهرها بوده است، مدرنیته، ساختار اجتماعی جامعه را به طور کلی تغییر داده است و به سبک زندگی فردگرا تعریف جدیدی از پیوندهای انسانی داده است بطوریکه روابط انسانی گذشته را به روابطی سیال تبدیل کرده است، ایده مدرن تفکیک نیز، که در سطح وسیع به معنای افزایش تخصص‌گرایی انسان‌ها، سازمان‌ها و نهادها به منظور سودمندی و مهارت‌های بیشتر است، سبب افزایش فاصله اجتماعی و کاهش اهمیت نهادهای سنتی شده است. در شهرها ایده تفکیک به سمت تعریف محلات با کاربرد خاص، جدایی‌گزینی بخش‌های اداری، مسکونی و تجاری و البته جدایی اقشار اجتماعی سمت و سو می‌یابد. در این میان شهر معمولاً از سوی تحلیلگران اجتماعی همراه با تنهایی و خلوت ساکنان توصیف می‌شود (شالچی، ۱۳۹۷: ۲). بافت مسکونی در شهرها، محیطی اجتماعی است که در برگرفته تغییرات و توسعه شهرها در زمان و مکان‌های مختلف می‌باشد که به مرور دچار تغییرات چشم‌گیری شده‌اند، در حال حاضر نیز به علت نقش پررنگ آن در زندگی، اهمیت خاصی در تشکیل و ثبات روابط اجتماعی دارند. شبکه ارتباطات اجتماعی در میان اقشار مختلف ساکن شهرها از سطح فرهنگ، روابط اجتماعی، اقتصاد، سیاست و فضاهای متفاوت تشکیل شده‌اند و به عبارتی می‌توان گفت که از طبقه‌بندی و نظام‌های متفاوت تاثیر پذیرفته است (فتحی، ۱۳۹۱: ۵۱). انزوای شهری نه تنها تاثیرات منفی بر سلامت روانی و جسمانی افراد و رضایت از زندگی آنها دارد، بلکه چالشی برای برنامه‌ریزان شهری است که در بلند مدت بر پایداری اجتماعی و بهزیستی عمومی جامعه شهری اثرگذار خواهد بود. انزوای اجتماعی به عنوان فقدان ارتباطات اجتماعی در جوامع شهری، می‌تواند باعث ناتوانی اجتماعی، افزایش جرائم و کاهش کیفیت زندگی شود (Fisher, 1972: 189). بنابراین انزوای شهری زمانی رخ می‌دهد که افراد در محیط پرجمعیت، با کاهش فرصت‌ها و کیفیت تعاملات اجتماعی زندگی می‌کنند (Epting, 2021). با توجه به شلوغی بیش از حد شهرهای بزرگ و مشکلاتی که گریبانگیر این شهرها شده و همچنین ناکامی‌های شهرهای جدید، در دهه‌های اخیر تمرکزگرایی و فشار بیشتر بر شهرهای بزرگ افزوده شده است (حسینی و صابری، ۱۴۰۱: ۱۱۳). علیرغم این مسائل، مهم‌ترین شاخص‌های انزوای اجتماعی عبارت است از: تنها زندگی کردن، داشتن روابط اجتماعی کم، عدم شرکت در فعالیت‌های اجتماعی یا گروهی و درک احساس تنهایی (یوسفوند و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۰). اصطلاح انزوای اجتماعی نخستین بار توسط رابرت پارک^۱ (۱۹۲۸) به کار برده شد و اشاره به بیرون بودن از جهان اجتماعی داشت. پارچوب تئوریک انزوای اجتماعی درصدد پاسخ به این مساله است که چرا بعضی از گروه‌ها از جامعه اصلی و بزرگ‌تر به حاشیه رانده می‌شوند.

¹. Park

وی اشاره می‌کند که احساس انزوا تجربه ناخوشایند مانند تفکر فرد مبنی بر متمایز بودن از دیگران است که با مشکلات رفتاری قابل مشاهده مانند اندوه، عصبانیت و افسردگی و بحران هویت و نداشتن قاطعیت همراه بوده و ناهماهنگی بین انتظارات و آرزوها را در روابط اجتماعی نشان می‌دهد و در رفتارهایی نظیر اجتناب از ارتباط با دیگران نمود می‌یابد (موحد، ۱۴۰۲: ۱). محققان اغلب انزوای اجتماعی را به شرایط آنومیک جامعه مدرن نسبت داده‌اند و فرضیه اجتماع از دست رفته حاصل فعالیت این قسم از محققان است (کلانتری و حسینی‌زاده آرانی، ۱۳۹۶: ۲۵۹). لویی ویرث^۱ نیز با ارائه مفهوم «شهرنشینی به‌مثابه شیوه‌ای از زندگی»، بر این نکته تأکید دارد که اندازه جمعیت، تراکم بالا و ناهمگنی اجتماعی شهرها موجب جایگزینی روابط اولیه با روابط ثانویه، غیرشخصی و ابزاری می‌شود. از دید او، این نوع روابط اجتماعی، پیوندهای پایدار و عمیق را تضعیف کرده و احساس بیگانگی و انزوای فردی را تقویت می‌کند (Wirth, 1938:3). در دهه‌های اخیر، رابرت پاتنام^۲ (۲۰۰۰) با تمرکز بر مفهوم سرمایه اجتماعی، انزوای شهری را پیامد کاهش مشارکت مدنی، افول اعتماد اجتماعی و تضعیف شبکه‌های غیررسمی ارتباطی می‌داند. از نظر او، شهرهایی که فاقد بسترهای تعامل اجتماعی نظیر فضاهای عمومی، انجمن‌های محلی و «مکان‌های سوم» هستند، بیش از سایر شهرها با بحران انزوای اجتماعی مواجه می‌شوند. در این میان زیمل^۳ در تحقیق خود با عنوان کلان شهر و حیات ذهنی، به تمایل به خویش‌تنداری بین مردم شهر توجه می‌کند. به اعتقاد زیمل این خویش‌تنداری تنها به معنای بی‌تفاوتی نیست بلکه به معنای اکراه، بیگانگی دوجانبه و تنفر نیز هست. از نظر او روابط بی‌تفاوت یا حتی روابط همراه با اکراه تنها راه عملی برای همراه بودن با تعداد بی‌شماری بیگانه در فضاهای پرازدحام شهر است (شالچی، ۱۳۹۷: ۹). با اینحال نبود فضاهای جمعی متناسب با نیاز امروز ساکنان، کاهش تعاملات اجتماعی و ارتباطات چهره به چهره را در میان آنها به دنبال دارد تا آنجا که ساکنان را نسبت به یکدیگر بیگانه ساخته است، این در شرایطی است که تجربه نشان می‌دهد که بهبود کیفیت محیطی و فضای کالبدی محله، به‌گونه‌ای که شرایط را برای افزایش تعاملات اجتماعی در آن فراهم آورد، می‌تواند رنگ تعلق، حس هویت، حس اعتماد و در نتیجه‌ی آن همبستگی اجتماعی را در میان ساکنان تقویت کند. همبستگی اجتماعی یک شرط لازم برای شکل‌گیری توسعه‌ی پایدار محله‌ای است، چرا که روابط و انسجام درون شبکه‌ای را بهبود بخشیده، بدین ترتیب، دسترسی به منابع بیرونی نیز بهبود می‌یابد (قهرمانی و امینی، ۱۴۰۱: ۷۶). از آنجایی که حرکت ایجاد کننده زمینه‌ای برای حضور افراد در کنار یکدیگر در فضاهای شهری است و از این راه است که موجب کاهش انزوای اجتماعی – فضایی در شهر می‌شود، برای این منظور نظریه چیدمان فضا که ارتباط بین شکل فضایی و حضور در کنار دیگر افراد جامعه را با تأکید بر حرکت برقرار می‌کند، راهکار مناسبی است (مهری و داودپور، ۱۳۹۶: ۳۵۹). والتر بنجامین^۴ (۱۹۶۹) در نظریه فضای زندگی، بر این باور است که ویژگی‌های فضای شهری مدرن مانند ازدحام جمعیت و سرعت زندگی، می‌تواند احساس انزوا و تنهایی را در افراد تقویت کند، مطالعات اخیر نیز نشان می‌دهد که ویژگی‌های محیطی مانند تراکم جمعیت کم، دسترسی به امکانات عمومی و فضاهای اجتماعی و طراحی شهری متمرکز بر حمل‌ونقل خصوصی، می‌تواند با افزایش احساس تنهایی در شهرها همراه باشد، نظریه محیطی نیز بر نقش عوامل کالبدی، منظر و معماری محیط شهر در احساس تنهایی و انزوا تأکید دارد. در نهایت این نظریه‌ها و یافته‌ها بر لزوم توجه بیشتر به نقش محیط ساخته شده و طراحی شهری در مدیریت احساس و تنهایی و انزوا در شهرها تأکید می‌کنند و نشان می‌دهند که برنامه‌ریزی و طراحی شهری ابزاری مهم در مقابله با این پدیده است (طهماسبی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۳: ۷۶). با جمع‌بندی دیدگاه‌های مطرح‌شده، در این پژوهش انزوای اجتماعی به‌عنوان وضعیتی در نظر گرفته می‌شود که در اثر کاهش تعاملات اجتماعی، ضعف مشارکت اجتماعی، محدود شدن شبکه‌های ارتباطی و ویژگی‌های کالبدی و عملکردی محیط شهری، پیوند افراد با جامعه تضعیف می‌شود. کشور ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه، نسبت رشد شهرنشینی به مراتب بالاتر از میانگین آسیا را دارد (رضایی و آسیابانی، ۱۳۹۷: ۱۴۲) و مانند بسیاری از کشورهای صنعتی،

1. Wirth

2. Putnam

3. Simmel

4. Benjamin

رشد سریع جمعیت و همراه با آن رشد فزاینده شهرنشینی، مهاجرت به شهرهای بزرگ، رشد قارچ گونه شهرها و گسترش شهرک‌های حاشیه‌ای در اطراف کلان شهرها، به بسط نابرابری‌های اجتماعی و شکاف طبقاتی، دگرگونی در ساخت و کارکرد خانواده، فروپاشی الگوها و هنجارهای سنتی رفتارهای سنتی رفتاری، افزایش تنش‌های اجتماعی، تحرکات شدید جغرافیایی، اجتماعی، خانوادگی، سیاسی و شکل‌گیری آسیب‌های مانند انزوای اجتماعی و احساس تنهایی منجر شده است (کلانتری و حسینی‌زاده آرانی، ۱۳۹۶: ۲۵۹)، در این بین شهری مانند اردبیل با وسعت و تراکم جمعیتی زیاد و ناهمگون (از نظر اجتماعی و فرهنگی) نیز مصون از این آسیب نبوده است. بطوریکه در سالهای اخیر مهاجرت‌هایی که از شهرهای دیگر استان به این شهر اتفاق افتاده موجب گسترده‌تری شهر و افزایش جمعیت گردیده است، در نتیجه موجب ناهمگونی فرهنگی و اجتماعی در شهر اردبیل شده است. افزایش تعداد شهرک‌های تازه تاسیس در نقاط مختلف اطراف شهر که گاهی به لحاظ امکاناتی نیز در حد بالایی نمی‌باشند می‌تواند در بوجود آمدن انزوای اجتماعی در بین افراد دخیل باشد، در کنار این مسئله بالا بودن نرخ بیکاری در بین ساکنان شهر، و کم بودن درآمد نیز به دامن زدن انزوای اجتماعی در شهر اردبیل می‌تواند تاثیر گذار باشد.

هدف این پژوهش شناسایی متغیرهای کلیدی و عوامل اثرگذار شهری در ایجاد انزوای اجتماعی در شهر اردبیل است. مساله‌ای که تا به امروز در هیچ مقاله‌ای برای شهر اردبیل و با روش تحقیق آینده‌پژوهی کار نشده است. با توجه به مطالبی که در بالا ارائه گردیده است، بیشتر تحقیقاتی که انجام شده که تعدادی از آنها که نیز در پیشینه تحقیق اشاره شده است، در بیشتر مقالات محققان مطالبی که به آن پرداخته‌اند در حوزه اجتماعی و فرهنگی بوده است و کمتر در حوزه‌های شهری و علل انزوای اجتماعی بر اساس عوامل شهری تحقیق نموده‌اند.

در این بین شاید کمترین مباحث مطروحه در آینده‌پژوهی در حوزه انزوای اجتماعی بوده است و یکی از نوآوری‌های همین پژوهش پرداختن به مسائل آینده در انزوای اجتماعی است. علیرغم مساله اشاره شده باید اذعان کرد که در حوزه آینده‌پژوهی و شناسایی عوامل کلیدی در ایجاد انزوای شهری این تحقیق با تحقیق قاسمی و مولایی قلیچی (۱۴۰۳) نزدیکی بالایی دارد.

در خصوص انزوای شهری مطالعات متعددی انجام یافته از جمله:

شاطریان و همکاران (۱۳۹۶) با بررسی بحران هویت و انزوای اجتماعی در شهرهای جدید و رابطه آن با رضایت از محل سکونت که در شهر پردیس و با استفاده از تحلیل آزمون T انجام داده‌اند، نتایج تحقیق آشکار ساخته است که با افزایش احساس فقدان هویت شهری و افزایش احساس انزوای اجتماعی در بین شهروندان، میزان نارضایتی از سکونت در شهر پردیس بیشتر شده است.

علی آبادی و محمدی (۱۳۹۷) تحلیل انزوای فضایی بافتهای شهری و شبیه سازی الگوی حرکت عابر پیاده به روش چیدمان را در شهر زنجان کار کرده اند. این تحقیق با استفاده از نرم افزارهای Arc و Atocad و depth map و محیط Arc GIS کار شده و تحلیل پارامترهای ترکیبی ساختار فضایی از این طریق حاصل شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که نحوه برقراری روابط ها و ترتیبات فضایی حاکم بر بافت های شهری عامل اصلی در تحلیل گونه‌های مختلف انزوای فضایی است.

مهری و داودپور (۱۳۹۸) در پژوهشی به بررسی بهره‌گیری از نظریه چیدمان فضا در کاهش انزوای اجتماعی - فضایی محله‌های شهری پرداخته‌اند. این تحقیق برپایه استفاده از ابزار Space Syntax و نرم افزار UCL Depthmap و تحلیل SPSS انجام یافته و نتیجه نشان می‌دهد که در صورتی که پیکربندی فضایی شهر، پیوستگی محله‌ها را در مقیاس‌های مختلف تامین کند، توزیع عادلانه منابع و فرصت‌های کار، زندگی و فعالیت، از انزوای اجتماعی - فضایی می‌کاهد.

قربانی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی به تحلیل عوامل اجتماعی فرهنگی موثر بر انزوای اجتماعی در شهر باغیپاداران با استفاده از روش PLS پرداخته‌اند. نتیجه به‌دست آمده نشان می‌دهد که در مدل‌یابی معادلات ساختاری، رسانه و پایگاه

اقتصادی - اجتماعی توانسته بودند برازش مناسبی ارائه نمایند، در نتیجه عوامل اجتماعی فرهنگی تبیین کننده انزوای اجتماعی می‌باشند.

مغانی رحیمی و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی عوامل مؤثر بر استرس شهری در ادبیات جهانی پرداخته است. این پژوهش مروری بوده و در جمع‌آوری داده‌ها از روش مرور سیستماتیک مبانی نظری و برای تحلیل از شیوه تحلیل محتوای مقوله‌ای استفاده شده است. نتیجه بدست آمده در تحقیق نشان می‌دهد که آنچه موجب بالا بودن استرس در شهرها در مقایسه با روستاها می‌شود عوامل اجتماعی و محیطی است، البته سایر عوامل نیز اهمیت بسیاری دارند.

دهقانی و همکاران (۱۴۰۳) در تحقیقی به تحلیل جامعه شناختی رابطه بین شاخص‌های کیفیت بافت شهری با انزوای اجتماعی زنان با استفاده از SPSS پرداخته‌اند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که کیفیت بافت کالبدی، اقتصادی و اجتماعی با انزوای اجتماعی رابطه منفی و معناداری دارد. یعنی با افزایش مطلوبیت و کیفیت بافت شهری، انزوای زنان در همه ابعاد کاهش می‌یابد.

روهر^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در تحقیقی به بررسی عوامل اجتماعی و شیوع انزوای اجتماعی در یک گروه بزرگسال مبتنی بر جمعیت در شهر لایپزیک کشور آلمان پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که بیش از یک نفر از هر ده نفر در جمعیت بزرگسال، انزوای اجتماعی را گزارش کردند و شیوع آن با توجه به عوامل اجتماعی-جمعیتی و اجتماعی-اقتصادی به شدت متفاوت بوده است. انزوای اجتماعی به ویژه در گروه‌های اجتماعی-اقتصادی محروم نیز شایع بوده است.

موراتیدیس و یاناکو^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی نقش ویژگی‌های محیط شهری در رضایت از محله و کیفیت زندگی شهروندان پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان داد که دسترسی مناسب به خدمات، کیفیت فضاهای عمومی، قابلیت پیاده‌روی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی و فرصت‌های تعامل اجتماعی در محله، موجب افزایش احساس تعلق مکانی و کاهش احساس انزوای اجتماعی می‌شود. نویسندگان بر ضرورت توجه برنامه‌ریزان شهری به ارتقای کیفیت محیط‌های محله‌ای برای تقویت انسجام اجتماعی تأکید کردند.

هسوئه^۳ و همکاران (۲۰۲۲) در یک مطالعه مروری نظام‌مند، اثربخشی مداخلات مبتنی بر مکان را در کاهش تنهایی و انزوای اجتماعی بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد که بهبود کیفیت فضاهای عمومی، افزایش دسترسی به فضاهای سبز، ایجاد محیط‌های شهری تعامل‌پذیر و تقویت امکانات محله‌ای، می‌تواند فرصت‌های تعاملات اجتماعی را افزایش داده و به کاهش انزوای اجتماعی و ارتقای سلامت روان شهروندان کمک کند. نویسندگان بر نقش برنامه‌ریزی و طراحی شهری به‌عنوان یکی از راهبردهای مؤثر در کاهش انزوای اجتماعی تأکید کرده‌اند.

باور^۴ و همکاران (۲۰۲۳) در یک مرور نظام‌مند به بررسی تأثیر محیط ساخته‌شده بر انزوای اجتماعی و تنهایی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی‌هایی مانند کیفیت فضاهای عمومی، دسترسی به خدمات شهری، قابلیت پیاده‌روی، وجود فضاهای سبز و طراحی مناسب محلات، نقش مهمی در افزایش تعاملات اجتماعی و کاهش انزوای اجتماعی دارند. پژوهشگران نتیجه گرفتند که برنامه‌ریزی و طراحی شهری می‌تواند به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در پیشگیری از انزوای اجتماعی مورد توجه قرار گیرد.

سان^۵ و شوانین^۶ (۲۰۲۶) در تحقیقی تأثیرات جنسیتی حمل‌ونقل عمومی بر انزوای اجتماعی و تنهایی در میان سالمندان هنگ کنگ بررسی کرده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حمل‌ونقل عمومی ممکن است به طور یکسان برای همه گروه‌ها مفید نباشد و بر اهمیت در نظر گرفتن تفاوت‌های جنسیتی، به‌ویژه نیازهای مردان مسن، در برنامه‌ریزی حمل‌ونقل برای کاهش انزوای اجتماعی و تنهایی تأکید می‌کند.

¹. Rohr

². Mouratidis & Yiannakou

³. Hsueh

⁴. Bower

⁵. Sun

⁶. Schwanen

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی است و در چارچوب رویکرد آینده‌پژوهی، از روش تحلیل ساختاری (MICMAC) برای شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی استفاده می‌کند. این پژوهش بر مرحله نخست فرایند آینده‌پژوهی، یعنی شناسایی متغیرهای کلیدی و عوامل راهبردی تمرکز دارد و وارد مراحل بعدی مانند سناریونویسی و تحلیل آینده‌های محتمل نشده است. هدف اصلی این پژوهش شناسایی عوامل کلیدی و اصلی شهر در بحث افزایش انزوای اجتماعی می‌باشد. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از روش پویش محیطی^۱ مبتنی بر اسناد و ادبیات نظری برای گردآوری ابعاد و شاخص‌های مورد نظر در زمینه انزوای شهری و پیشینه موضوع استفاده شده است، که برای این منظور از منابع کتابخانه‌ای و مقالات استفاده گردید. گردآوری داده‌ها در مرحله شناسایی متغیرها نیز از طریق پرسشنامه باز دو مرحله‌ای انجام شد. در این پژوهش از روش دلفی تعدیل شده در دو دور استفاده شد، در دور نخست متغیرهای اولیه بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و نظرات خبرگان شناسایی و پالایش شدند. در دور دوم خبرگان میزان اهمیت و اثرگذاری متغیرها را بررسی و متغیرهای اصلی را انتخاب کردند. با توجه به هدف پژوهش که شناسایی متغیرهای کلیدی برای ورود به تحلیل‌های آینده‌پژوهی بود، در این پژوهش از روش دلفی تعدیل شده در دو دور استفاده شد. هدف از به‌کارگیری این روش، شناسایی، پالایش و اعتبارسنجی متغیرهای اولیه و دستیابی به فهرست نهایی متغیرهای مؤثر برای ورود به مرحله تحلیل ساختاری بود. پس از دو دور و تثبیت فهرست متغیرها بر اساس نظر خبرگان، فرایند دلفی خاتمه یافت. جامعه هدف پژوهش، در این مرحله متخصصان دانشگاه و صاحب نظران در حوزه‌های مرتبط با برنامه‌ریزی شهری، جامعه‌شناسی شهری، شهرسازی روانشناسی اجتماعی و مدیریت شهری بودند. ابتدا نمونه‌گیری هدفمند برای شناسایی خبرگان اصلی انجام شد، سپس به منظور تکمیل پانل خبرگان و دسترسی به افراد کلیدی کمتر شناخته شده از روش گلوله برفی استفاده گردید، که در نهایت اعضای پانل دلفی به تعداد ۲۵ نفر از افراد واجد شرایط برگزیده شدند. کلیه خبرگان دارای سابقه تدریس، پژوهش یا فعالیت اجرایی مرتبط با مسائل شهری در شهر اردبیل بوده و به دلیل آشنایی با ویژگی‌های اجتماعی، کالبدی و مدیریتی این شهر، برای عضویت در پانل دلفی انتخاب شدند (جدول ۱). در مرحله بعد جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از اعضای پانل خواسته می‌شود تا در چارچوب ماتریس اثرات متقاطع به متغیرها با در نظر داشتن تاثیرگذاری سطرها بر ستون‌ها و براساس طیف امتیاز مابین صفر تا ۳ به مقایسه زوجی متغیرها پرداخته و امتیازدهی کنند. تاثیر اعداد صفر تا ۳ نیز به ترتیب به معنی «بدون تاثیر»، «تأثیر ضعیف»، «تأثیر متوسط» و «تأثیر زیاد» می‌باشند. در مرحله آخر با استفاده از نرم افزار میک‌مک و وارد کردن اعداد ماتریس متقاطع به نرم افزار، برپایه محاسبات انجام یافته توسط نرم افزار میک‌مک و گرفتن خروجی از آن عوامل مؤثر مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته و متغیرهای کلیدی یا پیشران‌های کلیدی شناسایی شدند.

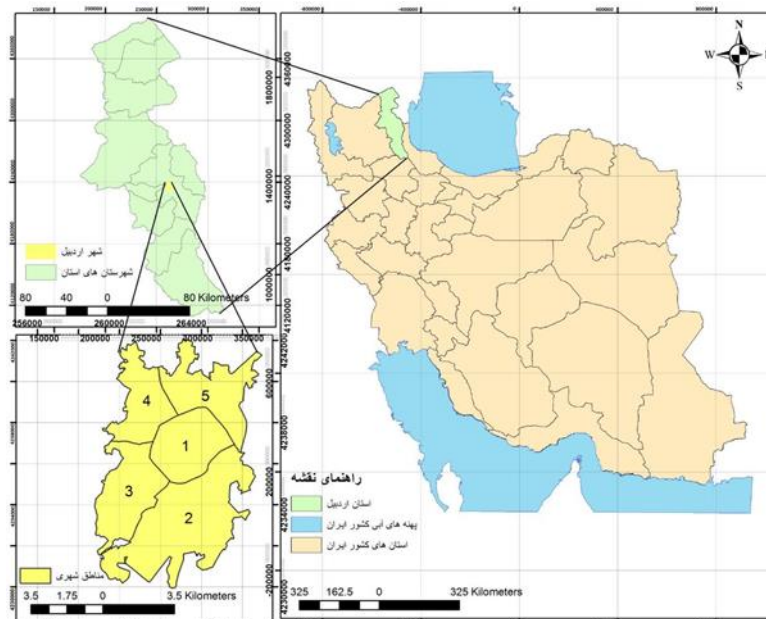
جدول ۱. مشخصات عمومی خبرگان

رشته تحصیلی	تعداد	جایگاه و نوع فعالیت	مدرک تحصیلی
		هیات علمی	مدیرسازمانی
برنامه‌ریزی شهری	۸	۵	۳
جامعه‌شناسی	۵	۴	۱
روانشناسی اجتماعی	۳	۳	-
مدیریت شهری	۴	۳	۱
شهرسازی	۵	۳	۱
جمع	۲۵	۱۸	۷

محدوده مورد مطالعه

¹. Enviromental Scanning

شهر اردبیل در شمال غرب ایران به عنوان مرکز استان اردبیل می باشد، شکل (۱). این شهر در موقعیت ریاضی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمال و ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی واقع شده است (صمدی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۴۱). در سال ۱۳۹۵ براساس آمار سرشماری نفوس و مسکن، دارای ۶۲۸۹۰ هکتار مساحت و ۵۲۵۷۰۲ نفر جمعیت بوده است. بررسی روند شهرنشینی شهر اردبیل نشان می دهد که جمعیت شهرنشین طی سال های اخیر افزایش چشمگیری داشته است. علاوه بر این، رشد فیزیکی شهر اردبیل در مرحله غیر ارگانیک بسیار سریع تر از رشد جمعیت و نیازهای واقعی شهر بوده و شهر را دچار گسترش افقی بی رویه ای ساخته است (باقری و کنعانیپور، ۱۴۰۲: ۷۹).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه منبع: (ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۵)

بحث و یافته ها

تحلیل کلی سیستم

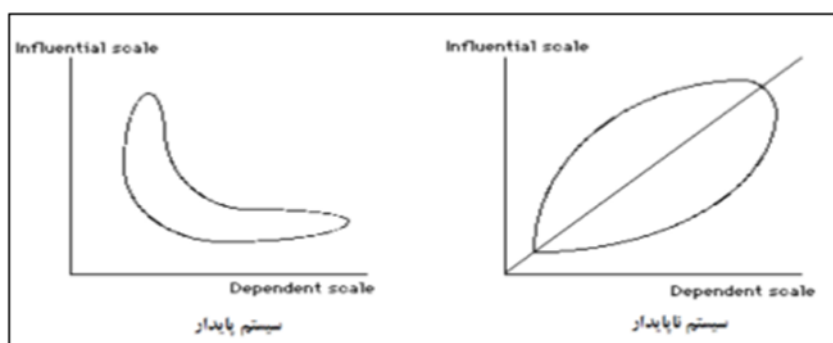
برای شناسایی و درک عوامل شهری موثر در انزوای اجتماعی، ۳۳ عامل کلیدی شناسایی گردید. با استفاده از یک جدول ماتریس اثرات متقاطع ۳۳×۳۳ پس از تکمیل توسط خبرگان و ورود به نرم افزار MICMAC مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که نرخ پرشدگی ماتریس برابر با ۶۷ درصد است؛ بدین معنا که از مجموع روابط ممکن میان متغیرها، ۶۷ درصد دارای اثرگذاری مستقیم (با شدت های مختلف) بوده و تنها ۳۳ درصد از روابط بدون اثر ارزیابی شده اند. این میزان بیانگر تراکم نسبتاً بالای تعاملات میان متغیرهای سیستم است. در جدول شماره ۲ متغیرهای موثر شهری در انزوای اجتماعی نشان داده شده است.

شاخص‌ها

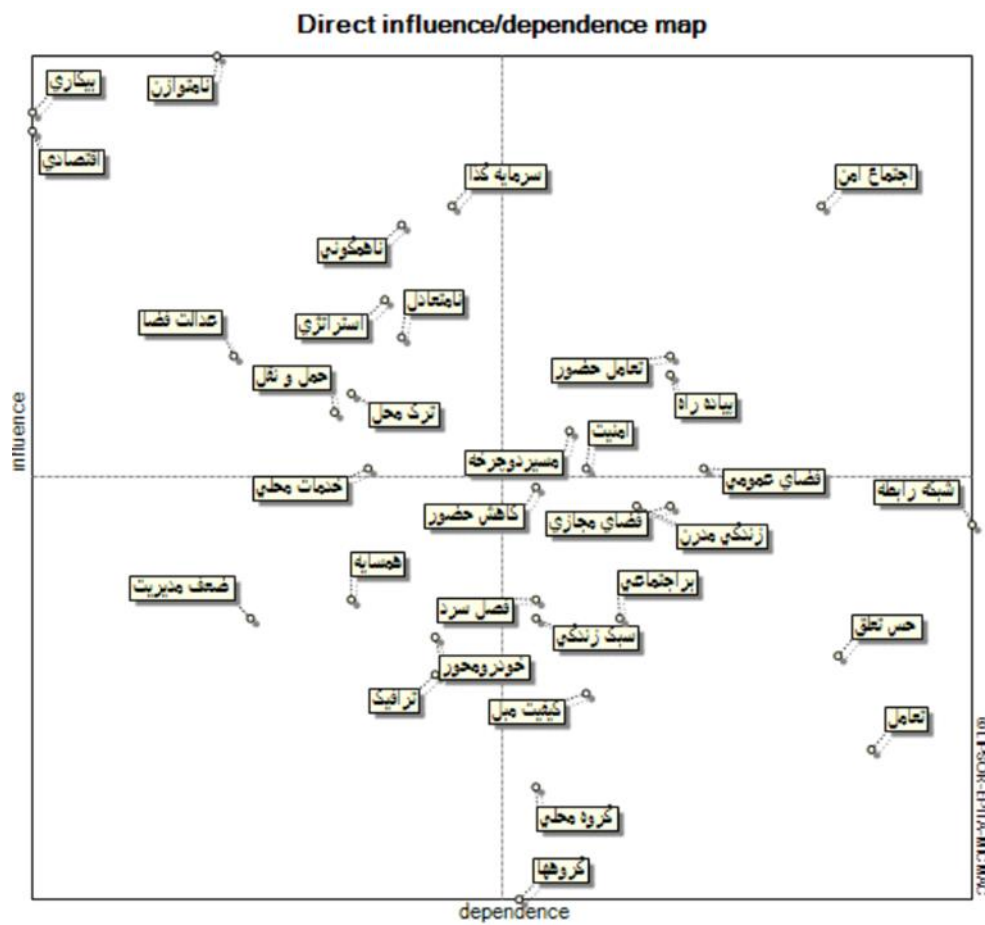
۱- پیاده‌راه و کیفیت فضاهای پیاده، ۲- وجود و کیفیت فضاهای عمومی (پارک، میدان)، ۳- توزیع نامتعادل فضاهای عمومی، ۴- کیفیت مبلمان شهری، ۵- تراکم ترافیک و آلودگی، ۶- امنیت فیزیکی فضاهای عمومی، ۷- خودرومحوری شبکه معابر، ۸- میزان دسترسی پیاده‌محور به خدمات محلی، ۹- عملکرد فضاهای عمومی در فصول سرد، ۱۰- پراکنش نامتوازن خدمات شهری، ۱۱- دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، ۱۲- گستردگی مسیرهای دوچرخه/پیاده، ۱۳- وجود نقاط تعامل اجتماعی، ۱۴- سرمایه اجتماعی محله‌ای (روابط و شبکه اجتماعی موجود)، ۱۵- حس تعلق به محله (احساس و ادراک به محله)، ۱۶- ناهمگونی جمعیتی محله‌ای، ۱۷- میزان ترک کردن محل سکونت، ۱۸- احساس امنیت اجتماعی، ۱۹- وجود گروه‌های محلی و انجمن‌ها، ۲۰- تضعیف روابط همسایگی، ۲۱- تغییر سبک زندگی به سمت فردگرایی، ۲۲- کاهش حضور گروه‌های سنی مختلف در فضاهای عمومی، ۲۳- تمرکز فضایی گروه‌های کم درآمد و پردرآمد، ۲۴- فشار اقتصادی خانوارها، ۲۵- بیکاری و اشتغال ناپایدار، ۲۶- سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی، ۲۷- عدالت فضایی در تخصیص منابع، ۲۸- استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی، ۲۹- ضعف مدیریت محله‌محور، ۳۰- سبک زندگی مدرن، ۳۱- وابستگی فزاینده به فضای مجازی، ۳۲- جایگزینی تعاملات حضوری با تعاملات دیجیتال، ۳۳- برنامه‌های اجتماع‌محور شهری

تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها

براساس خروجی نرم‌افزار میک‌مک جهت مشخص کردن پیشران‌های کلیدی تحقیق، باید نحوه توزیع و پراکندگی متغیرها در صفحه پراکندگی بر پایه میزان پایداری و ناپایداری سیستم مشخص گردد. در روش شناسی و تحلیل میک‌مک در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف شده، که به نام سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. در سیستم‌های پایدار، پراکنش متغیرها به صورت حرف L است (شکل ۲)، یعنی برخی متغیرها دارای تاثیرگذاری بالا و برخی دارای تاثیرپذیری بالا هستند. در سیستم پایدار، در مجموع سه دسته متغیر به شرح ذیل قابل مشاهده است، الف: متغیرهای بسیار تاثیرگذار بر سیستم یا عوامل کلیدی یا پیشران‌ها (متغیرهای واقع در شمال غربی)، ب: متغیرهای مستقل (متغیرهای واقع در جنوب غربی)، ج: متغیرهای وابسته یا تاثیرپذیر (متغیرهای واقع در جنوب شرقی). در این سیستم، جایگاه هر یک از عوامل به طور کامل مشخص و نقش آن به وضوح قابل ارائه است. علاوه بر این‌ها دسته چهارمی از متغیرها نیز وجود دارند که به متغیرهای اعتماد معروف بوده و در سمت شمال شرقی نمودار واقع شده‌اند این متغیرها از متغیرهای پیشران تاثیرپذیر بوده و بر متغیرهای وابسته تاثیرگذار می‌باشند در صورت واقع شدن بیشتر متغیرها در این بخش به دلیل ویژگی بیان شده، این متغیرها منبع نوسانات در سیستم بوده و باعث ناپایداری سیستم می‌گردند لذا در حالتی که پراکنش متغیرها بیشتر در حول محور قطری صفحه، در بخش متغیرهای مستقل و متغیرهای اعتماد باشد سیستم ناپایدار بوده و ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی و یا پیشران‌ها را بسیار مشکل می‌کند.

شکل ۲. شکل شماتیک سیستم‌های پایدار و ناپایدار. منبع: (Arced, 1999)

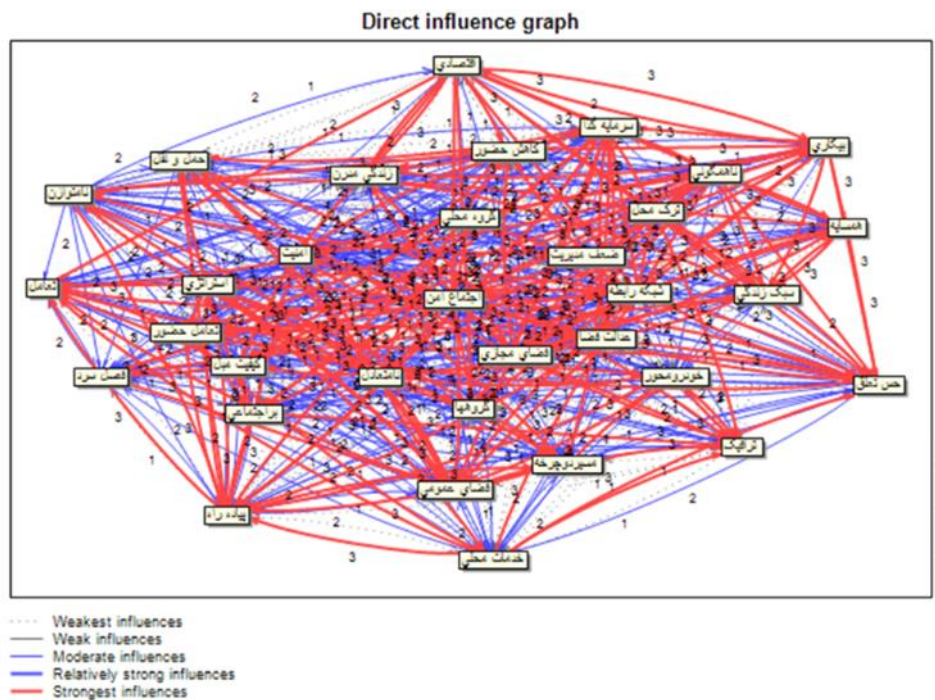
شکل ۳. موقعیت متغیرهای تحقیق، نتیجه خروجی میک مک

با بررسی شکل (۳) و نحوه توزیع و پراکندگی متغیرها و انطباق آن با شکل (۲) و نحوه پراکندگی سیستم‌های پایدار و ناپایدار مشخص می‌گردد که نحوه پراکنش متغیرها در تحقیق حاضر نزدیک به پراکنش سیستم‌های پایدار می‌باشد. بر این اساس متغیرهای تحقیق در کنار هم به گونه‌ای پراکنش یافته‌اند که عوامل موثر شهری در انزوای اجتماعی در شهر اردبیل به صورت پایدار بوده و این مساله نشانگر آن است که توانایی نگهداری ساختار، انسجام عملکرد را در طول زمان داشته و امکان فروپاشی و از بین رفتن آن میسر نمی‌باشد، و اثر نیروهای داخلی و خارجی وارده به این بخش به گونه‌ای عمل می‌کنند که اختلالات وارد شده به سیستم در طول زمان حذف گردیده و سیستم به وضعیت تعادل قبلی خود بر می‌گردد. پایداری این سیستم و متغیرهای آن در این بخش نشان می‌دهد که این بخش قابل کنترل بوده و پیش‌بینی‌پذیر می‌باشد و رفتارهای غیر قابل کنترل از خود نشان نمی‌دهد. در نتیجه هرگونه تغییر کوچک در هر یک از متغیرهای درون و یا خارج از سیستم، منجر به فعال شدن نیروهای داخلی و خارجی می‌شود به گونه‌ای که سیستم به حالت قبلی خود بر می‌گردد. این مساله بیان‌کننده اهمیت سیاست‌گذاری‌های منسجم و هماهنگ در زمینه کنترل عوامل موثر بر انزوای اجتماعی می‌باشد. اجرای سیاست‌های تک‌بعدی در هر یک از پیشران‌ها به صورت ثابت و جداگانه اثر چندانی در کنترل عوامل انزوای اجتماعی نخواهد داشت و برای کنترل و کاهش اثرات منفی آن باید همزمان تمامی متغیرهای موثر به گونه‌ای تغییر یابند که سیستم در مقابل آن‌ها توانایی مقاومت نداشته باشد.

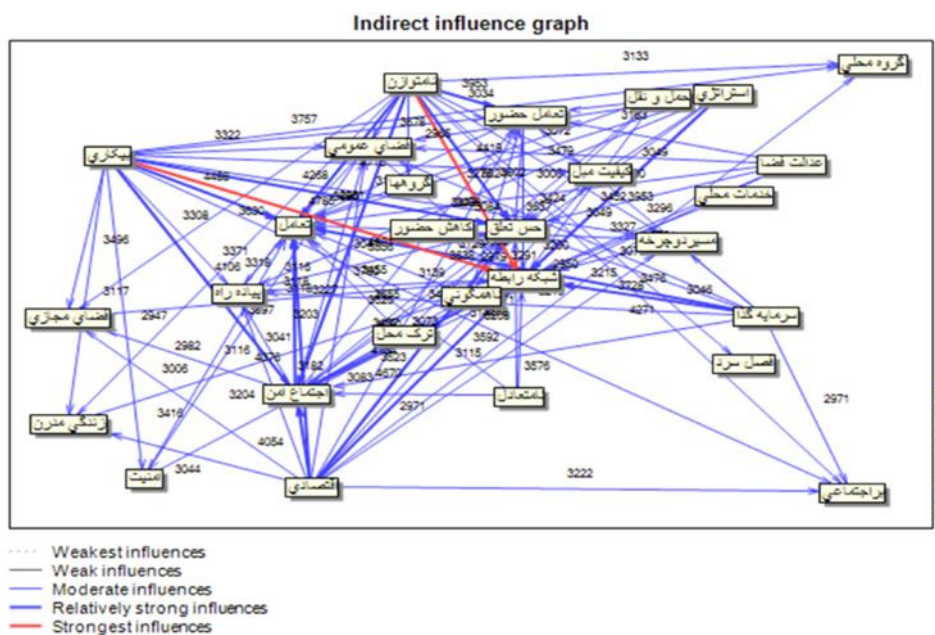
جدول ۳. نحوه توزیع متغیرها براساس طبقه‌بندی

طبقه‌بندی	متغیر
عوامل تاثیرگذار	پراکنش نامتوازن خدمات شهری، بیکاری و اشتغال ناپایدار، فشار اقتصادی خانوارها، ناهمگونی جمعیتی محله، سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی، توزیع نامتعادل فضاهای عمومی، استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی، عدالت فضایی در تخصیص منابع، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، میزان ترک کردن محل سکونت، میزان دسترسی پیاده محور به خدمات محلی
عوامل تاثیرپذیر	احساس امنیت اجتماعی، جایگزینی تعاملات حضوری با تعاملات دیجیتال، گستردگی مسیرهای دوچرخه / پیاده‌رو، امنیت فیزیکی فضاهای عمومی، وجود و کیفیت فضاهای عمومی (پارک، میدان)، سرمایه اجتماعی محله‌ای (روابط و شبکه اجتماعی موجود)
عوامل مستقل	تضعیف روابط همسایگی، ضعف مدیریت محله محور، تراکم ترافیک و آلودگی، خودرو محوری شبکه معابر
عوامل دو وجهی	وجود نقاط تعامل اجتماعی، وجود گروه محلی و انجمن‌ها، برنامه اجتماع محور شهری، حس تعلق به محله، سرمایه اجتماعی محله‌ای، تمرکز فضایی گروه‌های کم‌درآمد و پردرآمد، تغییر سبک زندگی به سمت فردگرایی، سبک زندگی مدرن، وابستگی فزاینده به فضای مجازی، کاهش حضور گروه‌های سنی مختلف در فضاهای عمومی، عملکرد فضاهای عمومی در فصول سرد، کیفیت مبلمان شهری

با توجه به جدول (۳) مهمترین عوامل شهری موثر بر ایجاد انزوای اجتماعی در شهر اردبیل به ترتیب اولویت، پراکنش نامتوازن خدمات شهری، بیکاری و اشتغال ناپایدار، فشار اقتصادی خانوارها، ناهمگونی جمعیتی محله، سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی، توزیع نامتعادل فضاهای عمومی، استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی، عدالت فضایی در تخصیص منابع، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، میزان ترک کردن محل سکونت، میزان دسترسی پیاده محور به خدمات محلی می‌باشد، که جزو عوامل تاثیرگذار در تحقیق به حساب می‌آیند. در کنار این پیشران‌ها متغیرهای وجود نقاط تعامل اجتماعی، وجود گروه محلی و انجمن‌ها، برنامه اجتماع محور شهری، حس تعلق به محله، سرمایه اجتماعی محله‌ای، تمرکز فضایی گروه‌های کم‌درآمد و پردرآمد، تغییر سبک زندگی به سمت فردگرایی، سبک زندگی مدرن، وابستگی فزاینده به فضای مجازی، کاهش حضور گروه‌های سنی مختلف در فضاهای عمومی، عملکرد فضاهای عمومی در فصول سرد، کیفیت مبلمان شهری هم وجود دارند که بیشترین وابستگی را به متغیرهای پیشران و نیز بیشترین تاثیرگذاری را بر متغیرهای وابسته دارند و به عنوان متغیرهای اعتماد یا دوجوهی عمل می‌کنند. این متغیرها به دلیل وابستگی به متغیرهای پیشران به سرعت تحت تاثیر این متغیرها قرار گرفته و به دلیل تاثیرگذاری بر متغیرهای وابسته به سرعت تاثیرات را انتقال می‌دهند و باعث ایجاد نوسانات در سیستم می‌گردند. متغیرهای وابسته یا تاثیرپذیر در تحقیق حاضر متغیرهایی مانند احساس امنیت اجتماعی، جایگزینی تعاملات حضوری با تعاملات دیجیتال، گستردگی مسیرهای دوچرخه / پیاده‌رو، امنیت فیزیکی فضاهای عمومی، وجود و کیفیت فضاهای عمومی (پارک، میدان) و سرمایه اجتماعی محله‌ای (روابط و شبکه اجتماعی موجود) می‌باشند که در بحث عوامل شهری در افزایش انزوای اجتماعی، بیشتر تحت تاثیر قرار می‌گیرند، این متغیرها دارای بیشترین وابستگی به متغیرهای پیشران بوده و تغییر در آنها در نتیجه تاثیر مستقیم متغیرهای پیشران و یا تاثیر غیر مستقیم پیشران‌ها بر متغیرهای اعتماد می‌باشد. با این حال متغیرهایی هم هستند که متغیر مستقل بوده و هیچگونه تاثیرگذاری و تاثیرپذیری بالایی در سیستم نداشته و به صورت مستقل عمل می‌کنند متغیرهایی مانند تضعیف روابط همسایگی، ضعف مدیریت محله محور، تراکم ترافیک و آلودگی، خودرو محوری شبکه معابر که دارای کمترین نقش و اهمیت در افزایش انزوای اجتماعی در شهر اردبیل می‌باشند.

شکل ۴. نقشه روابط مستقیم بین متغیرها

شکل ۵. نقشه روابط غیرمستقیم بسیار قوی بین متغیرها

بر این اساس در شکل‌های (۴) و (۵) قوی‌ترین روابط مستقیم و غیرمستقیم بین متغیرهای مورد مطالعه ارائه گردیده است. این روابط براساس تاثیر ضعیف تا قوی‌ترین تاثیر و برپایه رنگ‌های متفاوت نشان داده می‌شود. بطوریکه در شکل (۴) روابط ۱۰۰ درصدی بین متغیرها دیده می‌شود. در روابط پیچیده مستقیم بین متغیرها نهایتاً متغیرهای پراکنش نامتوازن خدمات شهری، بیکاری و اشتغال ناپایدار، فشار اقتصادی خانوارها، ناهمگونی جمعیتی محله، سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی، توزیع نامتعادل فضاهای عمومی، استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی، عدالت فضایی در تخصیص منابع، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، میزان ترک کردن محل سکونت، میزان دسترسی

پیاده محور به خدمات محلی، دارای بالاترین تاثیرات در بین عوامل شهری در افزایش انزوای اجتماعی بوده‌اند. از نظر پاسخگویان و کارشناسان براساس شکل (۵) ارتباط غیرمستقیم قوی بین متغیر سرمایه اجتماعی محله‌ای (روابط و شبکه اجتماعی موجود) با بیکاری و پراکنش نامتوازن خدمات شهری وجود دارد. به نحوی که بالا بودن بیکاری و پراکنش نامتوازن خدمات شهری می‌تواند بر شبکه اجتماعی محلات تاثیر بالایی داشته باشد. بر این اساس و با توجه به شکل (۵) متغیرهایی مانند بیکاری، سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی و فشار اقتصادی خانوارها، ارتباط دوگانه‌ای با بیشتر متغیرها داشته و می‌تواند در افزایش انزوای اجتماعی در بین شهروندان شهر اردبیل داشته باشد. در جدول (۴) امتیازات مربوط به تاثیرگذاری و تاثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها ارائه گردیده است.

جدول ۴. جدول تاثیرگذاری و تاثیرپذیری متغیرها

متغیر	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری	تاثیرگذاری	تاثیرپذیری
پراکنش نامتوازن خدمات شهری	۴۷۰	۱۷۴	۴۸۵	۱۴۵
بیکاری و اشتغال ناپایدار	۴۴۷	۹۰	۴۵۵	۷۹
فشار اقتصادی خانوارها	۴۳۹	۹۰	۴۴۴	۷۰
احساس امنیت اجتماعی	۴۰۹	۴۴۷	۴۰۰	۴۵۷
سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی	۴۰۹	۲۸۰	۴۱۳	۲۵۵
ناهمگونی جمعیتی محله	۴۰۱	۲۵۷	۳۸۱	۲۳۳
استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی	۳۷۱	۲۵۰	۳۸۶	۲۷۲
توزیع نامتعادل فضاهای عمومی	۳۵۶	۲۵۷	۳۵۰	۲۳۷
عدالت فضایی در تخصیص منابع	۳۴۸	۱۸۱	۳۷۳	۱۶۵
جایگزینی تعاملات حضوری با تعاملات دیجیتال	۳۴۸	۳۷۹	۳۳۲	۵۰۴
پیاده‌راه و کیفیت فضاهای پیاده	۳۴۱	۳۷۹	۳۴۵	۳۹۱
میزان ترک کردن محل سکونت	۳۳۳	۲۳۵	۳۳۰	۲۲۵
دسترسی به حمل و نقل عمومی	۳۲۶	۲۲۷	۳۴۲	۲۰۳
گسترده‌سازی مسیرهای دوچرخه/پیاده‌رو	۳۱۸	۳۳۳	۳۱۹	۳۷۲
وابستگی فزاینده به فضای مجازی	۳۰۳	۳۹۴	۲۸۶	۳۸۳
امنیت فیزیکی فضاهای عمومی	۳۰۳	۳۴۱	۳۰۴	۳۳۱
میزان دسترسی پیاده‌محور به خدمات محلی	۳۰۳	۲۴۲	۲۹۶	۲۷۹
کاهش حضور گروه‌های سنی مختلف در فضاهای عموم	۲۹۵	۳۱۸	۳۰۱	۲۸۷
سبک زندگی مدرن	۲۸۸	۳۶۳	۲۸۷	۳۵۳
وابستگی فزاینده به فضای مجازی	۲۸۸	۳۷۹	۲۸۶	۳۸۳
سرمایه اجتماعی محله‌ای (روابط و شبکه اجتماعی)	۲۸۰	۵۱۵	۲۶۸	۵۳۴
عملکرد فضاهای عمومی در فصول سرد	۲۵۰	۳۱۸	۲۴۵	۳۲۴
تضعیف روابط همسایگی	۲۵۰	۲۳۵	۲۳۷	۱۹۸
تغییر سبک زندگی به سمت فردگرایی	۲۴۲	۲۴۲	۲۴۲	۲۸۹
ضعف مدیریت محله‌محور	۲۴۲	۱۸۹	۲۶۶	۱۷۹
برنامه‌های اجتماع‌محور شهری	۲۴۲	۳۵۶	۲۴۰	۳۷۲
خودرومحوری شبکه معابر	۲۳۵	۲۷۲	۲۳۹	۲۶۴
حس تعلق به محله (احساس و ادراک به محله)	۲۲۷	۴۵۴	۲۱۹	۴۷۰
تراکم ترافیک و آلودگی	۲۱۹	۲۷۲	۲۲۱	۲۹۰
کیفیت میلمان شهری	۲۱۲	۳۴۱	۲۰۱	۳۶۱
وجود نقاط تعامل اجتماعی	۱۸۹	۴۷۰	۱۸۰	۴۵۷
وجود گروه‌های محلی و انجمن‌ها	۱۷۴	۳۱۸	۱۶۵	۳۲۹
تمرکز فضایی گروه‌های کم‌درآمد و پردرآمد	۱۲۸	۳۱۰	۱۲۷	۳۱۷

منبع: (یافته‌های پژوهشگران، ۱۴۰۵)

انتخاب نهایی عوامل کلیدی

از میان ۳۳ عامل بررسی شده در این تحقیق، ۹ متغیر به عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی در شهر اردبیل، انتخاب شدند. این متغیرها دو ویژگی مشترک دارند. اول اینکه دارای تاثیرگذاری بالا می‌باشند که بر روی متغیرهای دیگر دارای اثر هستند و دیگری اینکه هر دو در جدول تاثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده و فقط بعضی متغیرها دارای تغییر اندک هستند، ولی در هر دو جدول تکرار شده‌اند. در جدول (۵) پیشران‌های اصلی و تاثیرگذار بر انزوای اجتماعی در شهر اردبیل مشخص شده است.

جدول ۵. متغیرهای نهایی عوامل شهری مؤثر بر افزایش انزوای اجتماعی

رتبه	عوامل کلیدی تاثیر مستقیم	عوامل کلیدی تاثیر غیرمستقیم
۱	پراکنش نامتوازن خدمات شهری	پراکنش نامتوازن خدمات شهری
۲	بیکاری و اشتغال ناپایدار	بیکاری و اشتغال ناپایدار
۳	فشار اقتصادی خانوارها	فشار اقتصادی خانوارها
۴	احساس امنیت اجتماعی	سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی
۵	سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی	احساس امنیت اجتماعی
۶	ناهمگونی جمعیتی محله	ناهمگونی جمعیتی محله
۷	استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی	استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی
۸	توزیع نامتعادل فضاهای عمومی	عدالت فضایی در تخصیص منابع
۹	عدالت فضایی در تخصیص منابع	توزیع نامتعادل فضاهای عمومی

منبع: (یافته‌های پژوهشگران، ۱۴۰۵)

از منظر آینده‌پژوهی، اهمیت تحلیل ساختاری تنها در شناسایی روابط میان متغیرها نیست، بلکه در آشکار ساختن پیشران‌هایی است که بیشترین ظرفیت را برای اثرگذاری بر وضعیت‌های آینده دارند. بر این اساس، پیشران‌های شناسایی‌شده در این پژوهش می‌توانند مبنای تدوین سیاست‌های پیش‌نگر، پایش مستمر روندهای شهری و طراحی مداخلات پیشگیرانه برای کاهش انزوای اجتماعی در شهر اردبیل باشند. بنابراین، خروجی این پژوهش صرفاً توصیف وضعیت موجود نیست، بلکه چارچوبی برای شناخت عوامل راهبردی مؤثر بر آینده انزوای اجتماعی و پشتیبانی از تصمیم‌گیری بلندمدت مدیریت شهری فراهم می‌آورد.

نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر براساس نتیجه‌ی بدست آمده مشخص گردید که از میان ۳۳ متغیر اصلی، ۹ متغیر به عنوان پیشران‌های شهری در افزایش انزوای شهری در شهر اردبیل است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که الگوی شکل‌گیری و تشدید انزوای اجتماعی در شهر اردبیل در چارچوبی چندبعدی و ساختاری قابل مشاهده است؛ به گونه‌ای که مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، فضایی، مدیریتی و اجتماعی بر کاهش تعاملات اجتماعی و افزایش انزوای شهری اثر می‌گذارند. بررسی متغیرهای نهایی استخراج‌شده از تحلیل آینده‌پژوهی که توسط نرم افزار میک‌مک بدست آمده نشان می‌دهد که مهم‌ترین متغیرها، ساختار فضایی، توزیع خدمات شهری و عدالت فضایی در تخصیص منابع مربوط است؛ به طوری که پراکنش نامتوازن خدمات شهری و توزیع نامتعادل فضاهای عمومی باعث شکل‌گیری نابرابری در دسترسی شهروندان به فرصت‌های تعامل اجتماعی شده و این موضوع در برخی محلات به کاهش حضور اجتماعی، افت سرزندگی شهری منجر شده است. شهر اردبیل به دلیل گسترش تدریجی و نسبتاً پراکنده کالبد شهری که در سال‌های اخیر با تاسیس شهرک‌های مسکونی متعدد اتفاق افتاده است و همچنین تمرکز برخی خدمات در هسته مرکزی شهر، تفاوت قابل توجهی میان محلات از نظر دسترسی به فضاهای جمعی، پارک‌ها، مراکز فرهنگی و فضاهای تعامل اجتماعی بوجود آمده است بطوریکه بخشی از شهروندان به ویژه در محلات و شهرک‌های حاشیه‌ای، فرصت کمتری برای مشارکت اجتماعی و تعاملات روزمره داشته باشند. از سوی دیگر، عوامل اقتصادی مانند بیکاری و فشار اقتصادی خانوارها می‌باشد؛ این دو

متغیر نشان می‌دهند که انزوای اجتماعی تنها یک پدیده فضایی نیست بلکه ارتباط مستقیمی با شرایط اقتصادی شهر دارد. در شرایطی که براساس آمارها بیکاری در شهر اردبیل افزایش یافته و درآمد خانوارها کاهش پیدا می‌کند، میزان مشارکت در فعالیتهای اجتماعی، فرهنگی و حتی حضور در فضاهای عمومی شهر نیز کاهش یافته است و افراد به سمت انزوای فردی و خانوادگی سوق داده می‌شوند. در شهر اردبیل که بخش قابل توجهی از اقتصاد آن وابسته به خدمات، گردشگری فصلی و فعالیتهای خرد شهری و کشاورزی است، نوسانات اقتصادی می‌تواند به سرعت بر کیفیت تعاملات اجتماعی اثر بگذارد و شکاف اجتماعی را در برخی مناطق تشدید کند. در محور اجتماعی-فرهنگی، متغیر ناهمگونی جمعیتی محله نشان داد که تغییرات ساختار جمعیتی و تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی میان ساکنان شهر اردبیل می‌تواند بر سطح تعاملات محلی اثرگذار باشد؛ به طوری که هرچه میزان انسجام اجتماعی و شبکه‌های ارتباطی محلی کمتر باشد، احتمال بروز انزوای اجتماعی افزایش می‌یابد. در برخی محلات شهر اردبیل که به دلیل مهاجرت‌های درون شهری یا تغییر کاربری‌های مسکونی دچار دگرگونی جمعیتی شده‌اند، کاهش شناخت همسایگی و تضعیف سرمایه اجتماعی مشاهده می‌شود که این امر می‌تواند زمینه‌ساز افزایش انزوای اجتماعی باشد. از سوی دیگر، متغیر سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی و استراتژی شهری برای تعامل اجتماعی به عنوان عوامل مدیریتی و سیاستی نشان می‌دهند که نقش مدیریت شهری در کنترل روند انزوای اجتماعی بسیار تعیین کننده است؛ زیرا ایجاد فضاهای عمومی با کیفیت، طراحی انسان‌محور، برگزاری رویدادهای اجتماعی و فرهنگی و تدوین برنامه‌های مشارکت‌محور می‌تواند تعاملات اجتماعی را تقویت کند و از شکل‌گیری انزوای شهری جلوگیری نماید. در واقع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که انزوای اجتماعی در شهر اردبیل بیش از آنکه یک پدیده فردی باشد، یک پدیده ساختاری و فضایی است که به نحوه سازماندهی فضا، سیاست‌های شهری و شرایط اقتصادی وابسته است. همچنین تحلیل آینده‌پژوهی بیانگر آن است که در صورت تداوم روندهای کنونی مانند نابرابری فضایی، ضعف برنامه‌ریزی و تشدید فشارهای اقتصادی، احتمال افزایش انزوای اجتماعی در آینده شهر اردبیل وجود دارد؛ اما در مقابل، اگر سیاست‌های شهری به سمت تقویت عدالت فضایی، توسعه فضاهای عمومی، ارتقای امنیت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های اقتصادی محلی حرکت کند، می‌توان مسیر آینده شهر اردبیل را به سمت افزایش تعاملات اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی تغییر داد. این مسئله نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی شهری در شهر اردبیل باید از رویکرد کالبدی صرف فاصله گرفته و به سمت رویکردهای اجتماعی-فضایی و آینده‌نگر حرکت کند؛ رویکردی که در آن فضاهای شهری نه تنها به عنوان عناصر فیزیکی بلکه به عنوان بستر شکل‌گیری روابط اجتماعی در نظر گرفته شوند. در مجموع، نتایج پژوهش حاضر تأکید می‌کند که کاهش انزوای اجتماعی در شهر اردبیل نیازمند نگاه یکپارچه به متغیرهای اقتصادی، فضایی، مدیریتی و اجتماعی است و تنها از طریق هماهنگی میان سیاست‌های توسعه شهری، توزیع عادلانه خدمات، تقویت سرمایه اجتماعی محلات و افزایش کیفیت فضاهای عمومی می‌توان زمینه شکل‌گیری شهری پویا، مشارکت‌محور و برخوردار از تعاملات اجتماعی پایدار را فراهم کرد؛ موضوعی که با توجه به روندهای توسعه شهری در افزایش اهمیت کیفیت زندگی شهری، بیش از گذشته ضرورت پیدا کرده و می‌تواند به عنوان یکی از محورهای اصلی برنامه‌ریزی شهری آینده مورد توجه قرار گیرد. بطور مشخص، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که الگوی شکل‌گیری انزوای اجتماعی در شهر اردبیل بیش از هر چیز تحت تأثیر ویژگی‌های خاص توسعه شهری این شهر قرار دارد. گسترش نسبتاً پراکنده کالبد شهر طی سال‌های اخیر، توسعه شهرک‌های مسکونی جدید در پیرامون شهر، تمرکز بخش قابل توجهی از خدمات شهری در هسته مرکزی و وابستگی بخشی از اقتصاد اردبیل به فعالیتهای خدماتی، گردشگری فصلی و مشاغل خرد، شرایطی ایجاد کرده است که نابرابری فضایی و کاهش فرصت‌های تعامل اجتماعی در برخی محلات بیش از سایر شهرها نمود پیدا کند. از این رو، پیشران‌های شناسایی‌شده در این تحقیق صرفاً عوامل عمومی مؤثر بر انزوای اجتماعی نیستند، بلکه بازتابی از ساختار فضایی، اقتصادی و مدیریتی ویژه شهر اردبیل محسوب می‌شوند. بنابراین، سیاست‌های آینده مدیریت شهری اردبیل باید علاوه بر توسعه کالبدی، بر توزیع متوازن خدمات در شهرک‌های جدید، تقویت فضاهای عمومی محله‌محور، کاهش تمرکز خدمات در مرکز شهر و

افزایش پیوندهای اجتماعی میان محلات تمرکز داشته باشد؛ زیرا این اقدامات بیشترین ظرفیت را برای کاهش روند فزاینده انزوای اجتماعی در آینده شهر اردبیل خواهند داشت.

حامی مالی

بنابر اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی ندارد.

سهم نویسندگان

سهم نویسندگان برابر است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می دارند، هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان مقاله از همه افرادی که در تهیه و انتشار این پژوهش همکاری داشته‌اند، سپاسگزاری می‌کنند.

منابع

۱) باقری، بهنام و کنعانپور، عبدالله (۱۴۰۲). ارزیابی و تحلیل کیفی کاربری اراضی شهری از منظر عدالت فضایی با استفاده از مدل RN و تکنیک‌های آماره فضایی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱(۷۸)، ۹۲-۷۵.

[HTTP://DOR.NET/DOR/20.1001.1.27833739.1402.21.78.5.0](http://DOR.NET/DOR/20.1001.1.27833739.1402.21.78.5.0)

۲) تقوایی، مسعود؛ پیرالو، حلیمه و شفیع؛ مرجان (۱۴۰۲). تحلیل مهمترین شاخص‌های رویکردهای مدیریتی موثر در توسعه شهری (مطالعه موردی: بندرکنگان). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱(۷۹)، ۱۷۳-۱۵۱.

۳) حسینی، علی و صابری، علی (۱۴۰۲). پیشران‌های کلیدی اثرگذار بر کیفیت زندگی در خام شهرها (مطالعه موردی: شهر مصیری). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱(۷۷)، ۱۳۴-۱۱۱.

[HTTP://DOR.NET/DOR/20.1001.1.27833739.1402.21.77.7.0](http://DOR.NET/DOR/20.1001.1.27833739.1402.21.77.7.0)

۴) دهقانی، حمید؛ قاسمی، وحید؛ عباسی، کوثر و جلالی، زهرا (۱۴۰۳). تحلیل جامعه شناختی رابطه بین شاخص‌های کیفیت بافت شهری با انزوای اجتماعی زنان. جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۳(۱)، ۷۵-۵۵. [10.22034/JEDS.2024.60504.1794](https://doi.org/10.22034/JEDS.2024.60504.1794)

۵) رضایی، محمدرضا و آسیابانی، زهرا (۱۳۹۷). ارزیابی میزان اثرپذیری مشارکت شهروندان از کیفیت زندگی در امور شهری (مورد پژوهی: شهر نیریز). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۱۶(۵۸)، ۱۵۶-۱۴۱.

۶) شاطریان، محسن؛ سهرابزاده، مهران؛ امامعلی‌زاده، حسین و حسینی‌زاده، سید سعید (۱۳۹۶). بحران هویت و انزوای اجتماعی در شهرهای جدید و رابطه آن با رضایت از محل سکونت (مورد مطالعه: شهر جدید پردیس). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱(۸)، ۱۳۴-۱۱۱. [20.1001.1.22285229.1396.8.28.7.9](https://doi.org/20.1001.1.22285229.1396.8.28.7.9)

۷) شالچی، سمیه (۱۳۹۷). انزوای اجتماعی، توسعه‌یافتگی مناطق شهری و پایگاه اقتصادی و اجتماعی در تهران. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۵(۸۱)، ۳۵-۱. [HTTPS://DOI.ORG/10.22054/QJSS.2018.26171.1661](https://doi.org/10.22054/QJSS.2018.26171.1661)

۸) صمدی، اکبر؛ شهرداری اردجانی، رفعت؛ پورشیخیان، علیرضا؛ حسینی‌مهر، سیده صدیقه و اصغری، حسین (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر کاهش آسیب‌ها و پیامدهای منفی زلزله با تأکید بر رویکرد مدیریت بحران (مطالعه موردی: شهر اردبیل). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱(۷۸)، ۱۵۴-۱۳۵.

DOR/20.1001.1.27833739.1402.21.78.8.3

۹) طهماسبی‌زاده، فرشاد؛ طغیانی، شیرین و محمدی، محمود (۱۴۰۳). تحلیل و تفسیر عوامل ایجاد کننده احساس تنهایی در شهر اصفهان. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۳(۵۲)، ۹۳-۶۸. [10.71740/GES.2024.1127985](https://doi.org/10.71740/GES.2024.1127985)

- ۱۰) علی آبادی، زینب و محمدی، محمود (۱۳۹۷). تحلیل انزوای فضایی بافت های شهری و شبیه سازی الگوی حرکت عابر پیاده به روش چیدمان فضا (نمونه موردی: شهر زنجان). فضای جغرافیایی، ۱۸ (۶۴)، ۹۹-۱۲۰.
- ۱۱) فتحی، سروش (۱۳۹۱). تحلیلی بر روابط اجتماعی در فضای شهری پایدار. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۴ (۴)، ۶۴-۴۷.
- ۱۲) قاسمی، کیمیا و مولائی قلیچی، محمد (۱۴۰۴). شناسایی و تحلیل پیشران های مؤثر بر انزوای شهری با رویکرد تحلیل ساختاری. مجله شهر پایدار، ۷ (۴)، ۱۷-۴۰.
- ۱۳) قربانی، علیرضا؛ اونق، نازمحمد و صالحی، عبدالرضا (۱۴۰۱). تحلیل عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر انزوای اجتماعی: مورد مطالعه، شهر باغباداران. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۵ (۲)، ۱۵۷-۱۸۷. [10.22035/JICR.2022.2873.3230](https://doi.org/10.22035/JICR.2022.2873.3230)
- ۱۴) قهرمانی، محمدعلی و امینی، الهام (۱۴۰۱). بررسی نقش مراکز مذهبی در کاهش انزوای اجتماعی محله های شهری با رویکرد سرمایه اجتماعی، نمونه موردی: (محله تجریش و محله شاه عبدالعظیم تهران). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱۱ (۴۳)، ۷۴-۹۳.
- [20.1001.1.20087845.1401.11.43.5.6](https://doi.org/10.20087845.1401.11.43.5.6)
- ۱۵) کلانتری، عبدالحسین و حسینی زاده آرانی، سید سعید (۱۳۹۶). روابط اجتماعی در جامعه شهری: بررسی عوامل اجتماعی و روانی مؤثر بر احساس تنهایی (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۶ (۲)، ۲۵۷-۲۸۳.
- [10.22059/JISR.2017.134118.280](https://doi.org/10.22059/JISR.2017.134118.280)
- ۱۶) لطف اللهیان، حمید؛ غفاری گیلانده، عطا و یزدانی، محمد حسن (۱۴۰۲). تعیین راهبردهای مؤثر جهت ارتقای کیفیت زندگی شهری با رویکرد آینده نگری (مورد مطالعه: شهر اردبیل). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۱ (۷۶)، ۸۳-۱۳۰.
- ۱۷) مرتضوی هشترودی، سید محمود و ابوالحسنی، علی محمد (۱۴۰۳). بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی جوانان شهر قم در سال ۱۳۹۸. دو فصلنامه تخصصی خانواده در آینه فقه، ۹ (۱۱)، ۶۳-۲۹.
- ۱۸) مغانی رحیمی، خاطره؛ بهزادفر، مصطفی و جلیلی صدرآباد، سمانه (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر استرس شهری در ادبیات جهانی. مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۹ (۳۲)، ۲۱۷-۲۴۲. [10.22080/USFS.2022.23245.2240](https://doi.org/10.22080/USFS.2022.23245.2240)
- ۱۹) مهری، فائزه و داودپور، زهره (۱۳۹۸). بهره گیری از نظریه چیدمان فضا در کاهش انزوای اجتماعی-فضایی محله های شهری. پژوهش های جغرافیای انسانی، ۵۱ (۲)، ۳۵۷-۳۷۱. [10.22059/JHGR.2017.231624.1007440](https://doi.org/10.22059/JHGR.2017.231624.1007440)
- ۲۰) موحد، مجید؛ حمیدی زاده، احسان و زارع، خدیجه (۱۴۰۳). تبیین انزوای اجتماعی نابینایان در پرتو متغیرهای اجتماعی (میدان مطالعه: شهر شیراز). جامعه شناسی فرهنگ و هنر، ۶ (۴)، ۱-۱۳. [10.22034/SCART.2024.140736.1466](https://doi.org/10.22034/SCART.2024.140736.1466)
- ۲۱) وارثی، حمیدرضا و علی اکبری، عطیه (۱۴۰۴). ارزیابی مؤلفه های کیفیت سکونت شهری (مورد مطالعه شهرک شهید کشوری اصفهان). جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۳ (۸۵)، ۳۹-۲۱. [10.22034/JIGA.2025.2053327.1379](https://doi.org/10.22034/JIGA.2025.2053327.1379)
- ۲۲) یوسفوند، سجاد؛ محسنی، رضا علی و غیاثوند، احمد (۱۴۰۱). واکاوی تجربه زیسته کولی ها از طرد اجتماعی (مورد مطالعه: کولی های شهر خرم آباد). جامعه شناسی فرهنگ و هنر، ۴ (۱)، ۱۴۶-۱۲۵.

[HTTPS://DOI.ORG/10.34785/J016.2022.011](https://doi.org/10.34785/J016.2022.011)

Reference

- 23) Aliabadi, Z. & Mohammadi, M. (2018). Analysis of spatial isolation of urban textures and simulation of pedestrian movement patterns using the spatial layout method (case study: Zanjan city). Geographical Space, 18(64), 99-120. [persian]
- 24) Arcade, J., Godet, M., Meunier, F. & Roubelat, F. (1999). Structural analysis with the MICMAC method & Actor's strategy with MACTOR method. Futures Research Methodology, American Council for the United Nations University: The Millennium Project, 1-69.

- 25) Bagheri, B. & Kananpour, A. (2023). Evaluation and quantitative analysis of urban land use from the prospective of spatial justice using RN model and spatial statistics techniques (Case study: Ardebil city). *Geography*, 21(78), 75-92. [persian][\[dor/20.1001.1.27833739.1402.21.78.5.0\]](https://doi.org/10.1016/j.geog.2023.102962)
- 26) Bower, M., Kent, J., Patulny, R., Green, O., McGrath, L., Teesson, L., Jamalishahni, T., Sandison, H. & Rugel, E. (2023). The impact of the built environment on loneliness: A systematic review and narrative synthesis. *Health & place*, 79, 102962. [10.1016/j.healthplace.2022.102962](https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102962)
- 27) Dehghani, H., Ghasemi, V., Abbasi, K. & jalali, Z. (2024). A Sociological Study of the Relationship between Urban Fabric Quality Indicators and Women's Social Isolation. *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 13(1), 55-75. [persian] [10.22034/jeds.2024.60504.1794](https://doi.org/10.22034/jeds.2024.60504.1794)
- 28) Epting, S. (2021). Vulnerable groups, virtual cities, and social isolation. *Technology in Society*, 67, 101711. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101711>
- 29) Fathi, S. (2012). "The Analysis of Social Relations in Sustainable Urban Space." *Journal of Iranian Social Development Studies*, 4 (4), 47-64. [persian]
- 30) Fischer, C. S. (1972). "Urbanism as a Way of Life": A Review and an Agenda: A Review and an Agenda. *Sociological Methods & Research*, 1(2), 187-242. <https://doi.org/10.1177/004912417200100203>
- 31) Ghasemi, K., & Molaei Qelichi, M. (2025). Identification and Analysis of Drivers Affecting Urban Isolation with a Structural Analysis Approach. *Sustainable city*, 7(4), 17-40. [persian]
- 32) Ghahremani, M. A. & Amini, E. (2022). Investigating the Role of Religious Centers in Reducing the Social Isolation of Urban Neighborhoods with a Social Capital Approach, a Case Study: (Tajrish Neighborhood and Shah Abdolazim Neighborhood of Tehran). *Journal of Geography and Environmental Studies*, 11(43), 74-92. [persian][20.1001.1.20087845.1401.11.43.5.6](https://doi.org/10.1001.1.20087845.1401.11.43.5.6)
- 33) Ghorbani, A., Ounagh, N. & Salehi, A. (2022). Sociological analysis of socio-cultural factors affecting social isolation: Case study of Bagh-e Bahadoran city. *Journal of Iranian Cultural Research*, 15(2), 157-187. [persian][10.22035/jicr.2022.2873.3230](https://doi.org/10.22035/jicr.2022.2873.3230)
- 34) Hosseini, A., & Saberi, A. (2023). The key drivers affecting the quality of life in raw cities (case study: Masiri city). *Geography*, 21(77), 111-134. [persian] [http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.77.7.0](https://doi.org/10.1016/j.geog.2023.102962)
- 35) Hsueh, Y.-C., Batchelor, R., Liebmann, M., Dhanani, A., Vaughan, L., Fett, A.-K., Mann, F. & Pitman, A. (2022). A Systematic Review of Studies Describing the Effectiveness, Acceptability, and Potential Harms of Place-Based Interventions to Address Loneliness and Mental Health Problems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(8), 4766 <https://doi.org/10.3390/ijerph19084766>
- 36) Kalantari, A. & Hoseynizadeh Arani, S.S. (2017). A Study of Social and Psychological Factors Affecting Feeling Lonely (Case Study: Tehran Citizens). *Social Studies and Research in Iran*, 6(2), 257-283. [persian][10.22059/jisr.2017.134118.280](https://doi.org/10.22059/jisr.2017.134118.280)
- 37) Lotfollahian, H., GhafariGilandeh, A. & Yazdani, M. H. (2023). Determining effective strategies to improve the quality of urban life with a forward-looking approach (case study: Ardabil city). *Geography*, 21(76), 83-130. [persian][dor/20.1001.1.27833739.1402.21.76.6.7](https://doi.org/10.1016/j.geog.2023.102962)
- 38) Matthews, T., Rasmussen, L. J. H., Ambler, A., Danese, A., Eugen-Olsen, J., Fancourt, D., Fisher, H. L., Iversen, K. K., Schultz, M., Sugden, K., Williams, B., Caspi, A. & Moffitt, T. E. (2024). Social isolation, loneliness, and inflammation: A multi-cohort investigation in early and midadulthood. *Brain, Behavior, and Immunity*, 115, 727–736. [10.1016/j.bbi.2023.11.022](https://doi.org/10.1016/j.bbi.2023.11.022)
- 39) Mehri, F. & Davoudpour, Z. (2019). Application of Space Syntax Theory in Reduction of the Socio-spatial Segregation of Urban Neighborhoods. *Human Geography Research*, 51(2), 357-371. [persian][10.22059/jhgr.2017.231624.1007440](https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.231624.1007440)
- 40) Moghani Rahimi, K., Behzadfar, M. & jalilisadrabad, S. (2022). Investigating the Factors Affecting Urban Stress in World Literature. *Urban Structure and Function Studies*, 9(32), 217-242. [persian][10.22080/usfs.2022.23245.2240](https://doi.org/10.22080/usfs.2022.23245.2240)
- 41) Mortazavi Hashtroodi, S.M. & Abolhasani, A. M. (1403) Investigating the effects of internet use on social isolation of youth in Qom in 2019. *Two specialized quarterly family journals in Ayanah Feqh*, 9(11), 29-63. [persian]

- 42) Mouratidis, K. & Yiannakou, A. (2022). What makes cities livable? Determinants of neighborhood satisfaction and neighborhood happiness in different contexts. *Land use policy*, 112, 105855. [10.1016/j.landusepol.2021.105855](https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105855)
- 43) Movahed. M., Hamidizadeh, E. & Zare, K. (2024). Investigating the relationship between sociological factors and social isolation of the blind in Shiraz. *Sociology of Culture and Art*, 6(4), 1-13. [persian] [10.22034/scart.2024.140736.1466](https://doi.org/10.22034/scart.2024.140736.1466)
- 44) Rezaei, M. & Asiyabani, Z. (2018). Evaluating the effectiveness of citizens' participation on the quality of life in urban affairs (case study: Niyriz city). *Geography*, 16(58), 141-156. [persian]
- 45) Röhr, S., Wittmann, F., Engel, C., Enzenbach, C., Witte, A.V., Villringer, A., Löffler, M. & Riedel-Heller, S.G. (2022). Social factors and the prevalence of social isolation in a population-based adult cohort. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 57(10):1959-1968. <https://doi.org/10.1007/s00127-021-02174-x>
- 46) Samadi, A., Shahmari Ardjani, R., Poursheykhian, A., Hasanimehr, S.S. & Asghari, H. (2023). Identifying drivers influencing the reduction of damage and negative consequences of earthquakes with emphasis on crisis management approach (case study: Ardabil city). *Geography*, 21(78), 135-154. [persian] <http://dor.net/dor/20.1001.1.27833739.1402.21.78.8.3>
- 47) Shalchi, S. (2018). Social Isolation, Urban Development, and Socioeconomic Status in Tehran. *Social Sciences*, 25(81), 1-35. <https://doi.org/10.22054/qjss.2018.26171.1661>
- 48) Shaterian, M., Sohrabzadeh, M., Emamalizadeh, H., & Hoseinizadeh, S. (2017). Identity crisis and social exclusion in the new cities and its relationship to the satisfaction of living in this cities. *Research and urban Planning*, 8(28), 111-134. [persian] [20.1001.1.22285229.1396.8.28.7.9](https://doi.org/10.1001.1.22285229.1396.8.28.7.9)
- 49) Sun, G., Du, Y. & Schwanen, T. (2026). Gendered impacts of public transport on social isolation and loneliness among older adults: Evidence from a natural experiment in Hong Kong, *Health & Place*, V (97), 103593. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103593>
- 50) Taghvaei, M., Piralou, H. & Shafiei, M. (2023). Analysis of the most important indicators of effective management approaches in urban development (case study: Kangan Port). *Geography*, 21(79), 151-173. [persian]
- 51) Tahmasebizadeh, F., Toghyani, SH. & Mohammadi, M. (2022). Analysis and Interpretation of Factors Contributing to the Sense of Loneliness in the City of Isfahan. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 13(52), 68-93. [10.71740/ges.2024.1127985](https://doi.org/10.71740/ges.2024.1127985)
- 52) Tomida, K., Shimoda, T., Nakajima, C., Kawakami, A. & Shimada, H. (2023). Classification of social isolation and factors related to loneliness and life satisfaction among socially isolated individuals. *Geriatric Nursing*, 54, 163–170. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2023.09.011>
- 53) Varesi, H. R. & Aliakbari, A. (2025). Evaluation of urban residential quality components (case study of Shahid Keshvari town, Isfahan). *Geography*, 23(85), 21-39. [persian] [10.22034/jiga.2025.2053327.1379](https://doi.org/10.22034/jiga.2025.2053327.1379)
- 54) Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24. <http://www.jstor.org/stable/2768119>
- 55) Yousefvand, S., Mohseni, R. & Ghyasvand, A. (2022). Analyzing Gypsies' lived experience of social exclusion (Case study of Khoramabad city's Gypsies). *Sociology of Culture and Art*, 4(1), 125-146. [persian] <https://doi.org/10.34785/J016.2022.011>